

УДК: 613

Надія Коцур

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: ІСТОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА**

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

Обґрунтовано історичні аспекти формування здорового способу життя. Розкрито діяльність світової спільноти відносно пошуку шляхів поліпшення суспільного і індивідуального здоров'я. Показана ефективність і економічна доцільність збереження здоров'я шляхом формування здорового способу життя. Проаналізовано досвід найбільш успішних європейських країн у вирішенні концептуальних засад здорового способу життя. Виділено етапи сучасної історії формування здорового способу життя. Встановлено, що до найбільш актуальних і пріоритетних напрямів розвитку та впровадження програм з формування здорового способу життя слід віднести підготовку фахівців, підтримку молодіжних проєктів, поширення та вдосконалення інформаційно-освітніх програм тощо.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, профілактика, охорона здоров'я, конференція, досвід, історичні етапи.

Доктор исторических наук, Коцур Н.И. Теоретико-методологические аспекты формирования здорового образа жизни: история, опыт, практика /ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький.

Обоснованно исторические аспекты формирования здорового образа жизни. Раскрыто деятельность мирового сообщества относительно поиска путей улучшения общественного и индивидуального здоровья. Показана

эффективность и экономическая целесообразность сохранения здоровья путем формирования здорового образа жизни. Проанализировано опыт наиболее успешных европейских стран у решении концептуальных засад здорового образа жизни. Выделены этапы современной истории формирования здорового образа жизни. Установлено, что к наиболее актуальным и приоритетным направлениям развития и внедрения программ по формированию здорового образа жизни следует отнести подготовку специалистов, поддержку молодежных проектов, распространение и совершенствование информационно-образовательных программ.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, профилактика, здравоохранение, конференция, опыт, исторические этапы.

Doctor of Historical Sciences, Kotsur N.I. Theoretical and methodological aspects of way of life: history, experience, practice /State Institution of higher education "Pereyaslav-Khmelnytsky Hrygory Skovoroda State Pedagogical University", Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky.

Soundly the historical aspects of forming of healthy way of life are illuminated in the article. Opened activity of world community opens up in relation to the search of ways of improvement of public and individual health. Efficiency and financial viability of maintenance of health are shown by forming of healthy way of life. Experience is analysed most successful European countries at decision of conceptual ambushes of healthy way of life. The stages of modern history of forming of healthy way of life are distinguished. It was found that the most urgent and priority directions of development and implementation of programs to promote healthy lifestyle should include training, support to youth projects, dissemination and improvement of information and educational programs.

Key words: health, healthy way of life, prophylaxis, health protection, conference, experience, historical stages.

Вступ. На початку третього тисячоліття здоров'я людини розглядається не лише як найбільша соціальна цінність, а й вирішальний чинник економічного розвитку, конкурентоспроможності і продуктивності праці, росту добробуту країни і рівня життя її громадян. Загальновідомо, що система охорони здоров'я не лише споживає ресурси, а й забезпечує їх відтворення, інвестуючи розвиток людського капіталу на планетарному рівні. Окрім того, в умовах нових цивілізаційних викликів, інтенсифікації, високої мобільності, соціально-політичної конфліктності, кліматичних змін, техногенних катаклізмів завдання збереження і зміцнення здоров'я людини потребують першочергового розв'язання. Саме категорія здоров'я в сучасному суспільстві виступає «візитною картою» соціально-економічної зрілості, культури і процвітання держави, а здоров'язберігальні технології посідають пріоритетне місце в навчально-виховних і соціальних ініціативах держави.

Світова спільнота вже давно зарахувала проблеми, пов'язані зі станом здоров'я людини до кола глобальних проблем людства, серед яких також фігурують загроза глобальної війни, екологічні катастрофи, демографічний спад, нестача ресурсів, наслідки науково-технічної революції техногенного й антропогенного походження тощо. Як відомо стан системи охорони здоров'я визначає лише 10 % усього комплексу впливів на здоров'я людини, а решта 90 % обумовлюється: станом екології (20 %), спадковістю (20 %) і найбільше — способом життя (50 %). Спосіб життя формується під впливом соціального оточення людини та залежить від рівня, якості та стилю її життя. Отже, людство почало розуміти, що на сьогодні неможливо подолати захворювання, якщо серйозно не займатися вирішенням проблеми формування здорового способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років з'явилося багато наукових праць учених і практикантів, які відображують загальні тенденції у розробленні методологічних, теоретичних і прикладних аспектів проблеми здорового способу життя. На нашу думку, на особливу увагу заслуговують дослідження В.І.Бобрицької [1], присвячене проблемі

формування здорового способу життя у майбутніх учителів та авторського колективу – О.О.Яременко, О.В.Вакуленко, Ю.М.Галустян, Н.М.Комарова, Р.Я Левін, присвячене теоретико-методологічним засадам формування здорового способу життя серед молоді, розробці і впровадженню проектів здорового способу життя в межах українсько-канадського проекту «Молодь за здоров'я» [2].

Метою нашого дослідження є аналіз напрацювань учених з досліджуваної проблеми, прагнення до об'єктивного вивчення зарубіжного досвіду розв'язання питань формування здорового способу життя та виділення етапів сучасної історії формування здорового способу життя.

В процесі дослідження застосовувалися наступні *методи*: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел.

Виклад основного матеріалу. Розроблення теоретичних і практичних аспектів проблеми формування здорового способу життя почало привертати особливу увагу дослідників у першій половині ХХ століття. При цьому велике значення надавалося забезпеченню комплексного підходу в наукових дослідженнях та здійсненні масових профілактично-оздоровчих заходів з метою забезпечення здорового, сильного молодого покоління. Питання формування здорового способу життя почали розглядатися з точки зору їх державної значущості. На думку фахівців Київського НДІ соціальної гігієни і управління охорони здоров'я В.Я. Когана і В.І. Величко, предметом наукового дослідження яких стала історія формування здорового способу життя в УРСР, вже у 20-ті рр. ХХ ст. почала створюватися наукова база для розв'язання цієї проблеми на загальнодержавному рівні [3, с. 121]. Водночас виникла об'єктивна потреба в розробленні теорії і практики формування здорового способу життя, популяризації наукових знань серед населення, що стимулювало державу до активного залучення відомих українських учених у цей процес.

Саме в першій половині ХХ століття в Україні було започатковано багато спеціальних науково-популярних журналів, друкуються статті вчених. Так, видатний український вчений-епідеміолог, інфекціоніст і громадський діяч

Д.К. Заболотний у 1921 р. опублікував роботу «Вісті до селян про науку і народне здоров'я на Україні», в якій у доступній формі висвітлив значення здорового способу життя для збереження здоров'я людини.

Велику популярність серед населення з питань збереження здоров'я і профілактики захворювань завоювали друковані видання «Профілактична медицина» (1922 -1937 рр.), «Шлях до здоров'я» (двотижневий ілюстрований популярний журнал для робітників і селян, 1925-1929 рр.), «Шлях до здоров'я» (науково-популярний журнал, 1925-1941 рр.) і додаток до нього «За тверезість» (1929), «Здоров'я і освіта» (1921 - 1922 рр.), «Питання профілактики» (1925 р.). Активізувала свою діяльність спілка Червоного Хреста УРСР, що видала шість номерів свого журналу в довоєнний період [4]. У цих виданнях на популярному рівні публікувалися цікаві наукові напрацювання вітчизняних учених з проблеми формування здорового способу життя та запобігання хвороб.

На початку 30-х рр. ХХ ст. був створений Всеукраїнський інститут соціалістичної охорони здоров'я (ВІСОЗ), основне завдання якого полягало у здійсненні комплексних соціально-гігієнічних досліджень і впровадження їх у практику оздоровлення українського народу. Інститут тісно взаємодіяв із відділами соціальної гігієни і патології галузевих науково-дослідних інститутів і у своїй роботі надавав велике значення первинній профілактиці захворювань людини [5]. Слід відзначити, що саме у здійсненні комплексу заходів первинної профілактики й просвіти у 20-30-ті рр. ХХ століття в Україні вбачався шлях до розв'язання проблеми формування здорового способу життя. У цей період в Україні з'являється ряд нових періодичних видань, які висвітлюють різні аспекти формування здорового способу життя: «За здорове харчування» (1930 - 1931 рр.), «Здорова зміна» (1931 - 1933 рр.), «За соціалістичну охорону здоров'я» (1933 р.), додаток до науково-популярного журналу «Шлях до здоров'я» під назвою «За оздоровлення праці і побуту» (1929 - 1932 рр.). Ці видання відіграли важливу роль у поліпшенні санітарної культури населення, утвердженні гігієнічних принципів профілактики таких

інфекційних хвороб, як туберкульоз, чума, холера, віспа, тиф тощо, сприяли зростанню інтересу людей до спорту й норм раціонального харчування.

Таким чином, проблема охорони здоров'я й формування здорового способу життя радянської людини набула загальнодержавного статусу. Основна ідея збереження здоров'я шляхом формування здорового способу життя, яка була покладена в основу роботи Всеукраїнського інституту соціалістичної охорони здоров'я, добре узгоджувалася із завданням радянської держави періоду середини 30-х рр. ХХ ст. - створення нової людини: витривалої, здорової тілом і духом, загартованої, захопленої спортом. Соціальний запит на здоровий спосіб життя набув апогею саме в цей період.

У другій половині 30-х рр. ХХ ст. почала активно виявлятися тенденція до централізації, що призвела до зосередження пріоритетних наукових центрів у Москві й закриття багатьох дослідницьких центрів у столицях республік, у тому числі й в Україні Всеукраїнського інституту соціалістичної охорони здоров'я та Всеукраїнської антиалкогольної спілки. Як наслідок, відсутність в Україні впродовж практично п'яти десятиліть єдиного координаційного центру, який би послідовно проводив ідею збереження і зміцнення соціального та індивідуального здоров'я шляхом первинної профілактики призвела до того, що тривалий час проблема формування здорового способу життя не була об'єктом цілеспрямованих науково-прикладних досліджень. І лише в 50-ті рр. ХХ століття розв'язання проблем формування здорового способу життя у масовій медичній практиці традиційно здійснювалося в рамках профілактичного підходу, в основі якого лежала оборонна стратегія збереження і зміцнення здоров'я. Низька ефективність заходів щодо формування здорового способу життя з позицій профілактики спонукала вчених до пошуку нових підходів у розв'язанні цієї проблеми.

Отже, друга половина ХХ ст. відзначилася пошуком нових підходів до збереження і зміцнення здоров'я людей, який супроводжувався переглядом усталених стереотипів щодо профілактики хвороб як єдиного можливого виходу із становища.

Прогресивні вчені-медики наприкінці 60-х рр. ХХ ст. здійснили спробу сформулювати положення про механізми здоров'я і способи впливу на них. Пріоритет у створенні нового наукового напрямку, який отримав назву "санологія" (з лат. sano - здоров'я, грецьк. logos - наука) належав ученим-медикам С.Ф. Олійнику [6] та С.М.Павленку [7]. Водночас санологія не була сприйнята медичною громадськістю і забута на два десятиліття до моменту обґрунтування її методологічної бази Ю.П. Лісіциним (1987 р.). Цей історичний період відзначився загостренням зовнішньополітичного становища, зростанням непорозуміння між супердержавами, що, без сумніву вплинуло на спосіб життя людей, їх систему світосприйняття. Спосіб життя людей, які належали до різних економічних світів, їх життєві цінності, ставлення до здоров'я стали предметом гострих дискусій не тільки у політиці, але й у сфері охорони здоров'я. Так, у науці виникла основа для дослідження проблем здоров'я і здорового способу життя на основі накопиченого у філософській літературі матеріалу про спосіб життя. Дослідження філософських аспектів способу життя, визначення суб'єкта способу життя, його організаційної структури заклали основу для характеристики соціального життя суспільства у його особистісному вимірі так, як воно сприймається на рівні індивідів, окремих представників різних класів та соціальних груп.

Філософський аспект здорового способу життя найбільш повно розкривався у роботах І.І. Брехмана [4], І.М. Смирнова [8], Є.І. Чазова, Г.І. Царегородцева [9] та інших. Узагальнюючи позицію дослідників цієї проблеми, С. І. Горчак стверджує: «більшість з них сходяться на думці, що зміст і сутність здорового способу життя можна науково розкрити тільки у співвідношенні з такими основоположними категоріями історичного матеріалізму, як «спосіб виробництва», «спосіб життя», «культура» [10, с 22].

Наприкінці 70-х - початку 80-х рр. ХХ ст. концептуальні засади формування здорового способу життя розроблялися вітчизняними вченими у зіставленні з дослідженнями зарубіжних теоретиків і практиків. Зокрема,

Ю.П. Лісіцин відзначав: «Зі способом життя пов'язують і такі поняття, як «устрій життя», «рівень життя», «якість життя», «стиль життя»; буржуазні ідеологи намагаються навіть замінити схожими поняттями, зокрема «якістю життя», марксистське розуміння способу життя. Проблема здорового способу життя, досліджувалася саме на тлі політичних баталій. Це в свою чергу відбилося у більшості досліджень 80-х рр. ХХ ст. і на розробленні такої категорії, як «здоровий спосіб життя». Якщо ще на початку 80-х рр. ХХ століття в науковій літературі поняття «здоровий спосіб життя» визначалося як «типові й суттєві для цієї суспільно-економічної формації форми життєдіяльності людини, що зміцнюють адаптивні можливості організму людини, сприяють повноцінному виконанню нею соціальних функцій і досягненню активного довголіття», то згодом у поглядах на цю проблему з'являлося цілком очевидне політичне забарвлення. Так, у формулюванні досліджуваного поняття почав звучати інший контекст: «Здоровий спосіб життя - це діяльність яка спрямована на збереження й поліпшення здоров'я як умову и передумову здійснення і розвитку інших сторін соціалістичного способу життя» (Ю.П. Лісіцин, 1982) [11, с 35].

Провідним фактором формування здорового способу життя була визнана медична активність. Водночас була ухвалена комплексна програма профілактики захворювань, у якій центральне місце належало питанням формування здорового способу життя радянського народу, що розглядалися як «основа первинної профілактики». Проте, на жаль, участь навчальних закладів у формуванні здорового способу життя молодого покоління обмежувалася лише вихованням навичок гігієнічної поведінки та профілактикою шкідливих звичок: вживання алкоголю й наркотичних речовин, тютюнокуріння. Ця обмеженість мала логічне відображення й у педагогічних тлумаченнях поняття «формування здорового способу життя». Зокрема, академік Б.Т. Лихачов у «Психолого-педагогічному словнику для вчителів і керівників загальноосвітніх закладів» подає його як «антиотруююче виховання» і «процес формування у дітей свідомості небезпеки наркотичного, токсичного, алкогольно-

нікотинового отруєння організму і психіки, розвитку морально-естетичної гидливості і протидії пиятиці, тютюнокурінню, наркотикам» [12, с 162].

У другій половині 80-х років ХХ століття відбулося значне зростання інтересу до зарубіжного досвіду розв'язання питань формування здорового способу життя. Причому ця зацікавленість характеризувалася прагненням до об'єктивного вивчення цього досвіду, спробами через неупереджене, незаполітизоване ставлення віднайти те позитивне, що може бути використане у вітчизняній теорії і практиці формування здорового способу життя.

У чому ж полягала специфіка підходів до розв'язання проблеми формування здорового способу життя зарубіжних країн і який позитив вона може продемонструвати для України? Відповіді на ці запитання дають декілька історичних дат, що стали знаковими у визначенні цілей і програмної діяльності країн, які очолили список найбільш успішних у формуванні сприятливої для збереження здоров'я громадян державної політики.

Слід підкреслити, що особливий поштовх дослідженням на користь громадського здоров'я у найбільш економічно розвинених країнах дав документ, опублікований у Канаді 1974 р., відомий у світі як «Звіт Лалонда». Цей звіт аргументовано довів, що традиційна система охорони здоров'я, зокрема, і медицина взагалі відіграють не головну роль в комплексі чинників, які визначають здоров'я людини. Вперше була окреслена перспектива поліпшення громадського здоров'я, пов'язана з формуванням здорового способу життя населення, яка виявляється набагато ефективнішою й економічно доцільнішою з погляду державної політики, ніж безкінечні витрати на лікування наслідків нездорового способу життя, які щорічно потребують збільшення, але не забезпечують бажаного результату. Цю діяльність було названо англійською "хелс промоушен" (health promotion), а українські фахівці користуються адекватним визначенням «формування здорового способу життя» (ФЗСЖ).

У наш час ФЗСЖ виступає як система практичних заходів і теоретична дисципліна з усіма відповідними компонентами - методологією, методикою, системою оцінки, описом кращих здобутків, що довели свою ефективність.

Таким чином, «Звіт Лалонда» (1974 р.) – початок першого етапу сучасної історії формування здорового способу життя.

Значний внесок у розроблення всесвітньо визнаної концепції здоров'я і його зміцнення мало Європейське регіональне бюро (ЄРБ) ВООЗ. В 1979 році ЄРБ спільно з Міжнародною епідеміологічною асоціацією опублікувало дослідження під назвою «Вимірювання рівнів здоров'я», а вже в 1980 році з ініціативи ЄРБ був здійснений аналіз підходів до тлумачення поняття «зміцнення здоров'я». На основі результатів цих досліджень робоча група ЄРБ у 1981 році запропонувала рекомендації щодо розроблення програми санітарної просвіти і способу життя [13, с 66].

У вересні 1981 р. Європейська рада, яка об'єднувала більш ніж 20 західноєвропейських країн, провела у Мадриді конференцію міністрів охорони здоров'я на тему «Європейський підхід до охорони здоров'я». У виступах учасників конференції зверталася увага на виняткове значення здорового способу життя у збереженні здоров'я і підкреслювалася роль індивіда у його зміцненні [13, с 66].

У листопаді 1983 року з ініціативи ЄРБ ВООЗ була скликана нарада «Наукові підходи до здоров'я і охорони здоров'я» (м. Ульм, Швеція), на якій було розглянуто концепцію здоров'я і висунуто пропозицію про створення робочої групи з розгляду концепцій і принципів зміцнення здоров'я (липень, 1984 р.). З 1984 року розроблення концепції здоров'я і дослідження в цій галузі продовжуються у Європейському регіоні ВООЗ у рамках програми зміцнення здоров'я. Значний внесок у її реалізацію мали нарада Міжнародної дослідницької групи з проблем зміцнення здоров'я (Копенгаген, 1985 р.), робочі наради з практичних аспектів упровадження програм зміцнення здоров'я (Кардифф, 1985 р.) та із зміцнення здоров'я працюючого населення (Кельн, 1985 р.). До розв'язання питань збереження здоров'я були залучені фахівці

Інституту соціальної і профілактичної медицини (Швейцарія, Берн) і Науково-дослідницького відділу з проблем впливу стереотипів поведінки на здоров'я (Великобританія, Единбург).

Важливою віхою у визначенні стратегічних орієнтирів у розв'язанні проблеми формування здорового способу життя було проведення під егідою ВООЗ двох представницьких міжнародних конференцій. Одна із них відбулася в Оттаві (Канада) у листопаді 1986 року за участю делегатів із 35 країн (в тому числі і СРСР) і увійшла в історію як I міжнародна конференція з пропаганди здорового способу життя. Загалом з 1986 по 2000 роки під егідою ВООЗ відбулося п'ять міжнародних форумів (Австралія, 1988 р.; Швейцарія, 1989 р.; Швеція, 1991 р.; Індонезія, 1997 р.; Мексика, 2000 р.), кожен із яких присвячувався розв'язанню тих чи інших аспектів проблеми формування здорового способу життя. Аналіз матеріалів цих конференцій дає змогу виявити визначені ними основні пріоритети у підходах до формування здорового способу життя.

Прийняті Оттавською хартією основні тези і положення щодо покращення здоров'я населення шляхом формування здорового способу життя були реалізовані в незалежній Україні наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Хартія визначила п'ять основних напрямків для ФЗСЖ: сприяння запровадженню «здорової» політики; створення сприятливих природних і соціальних середовищ; розвиток активності громад і організацій; розвиток персональних навичок здорового способу життя; переорієнтація пріоритетів системи охорони здоров'я від лікування на профілактику. Водночас Хартія визначила вісім передумов здоров'я, які мають бути забезпечені в суспільстві для того, щоб кожна людина була в змозі якнайповніше реалізувати свій потенціал здоров'я: мир, дах над головою, соціальна справедливість, освіта, харчування, дохід, стабільна екосистема, сталі ресурси

Таким чином, Оттавська хартія – подія, що започаткувала другий етап сучасної історії формування здорового способу життя. З ідеології Оттавської

хартії впливає, що одним з ключових понять діяльності щодо поліпшення здоров'я людей стає поняття здорового способу життя.

В українській валеологічній науці для пояснення цього поняття часто користуються так званою формулою здоров'я (формула ФЗСВП): ЗСЖ - це всі дії людини, які безпосередньо спрямовані або опосередковано стосуються формування, збереження, зміцнення, споживання, відновлення і передачі здоров'я. Складові ЗСЖ включають різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я - фізичної, психічної, соціальної і духовної.

З часу Оттавської конференції діяльність щодо ФЗСЖ набула у світі ще більшої активності, і в практику роботи ВООЗ увійшла традиція періодичного підведення підсумків та обміну досвідом з цієї тематики. Так, 5-9 квітня 1988 р. в Аделаїді (Австралія) відбулася II Міжнародна конференція з ФЗСЖ, яка найбільше приділила уваги першому з п'яти напрямів ФЗСЖ, визначених Оттавською хартією - розбудові політики здоров'я. Підсумковий документ цієї конференції, відомий як Аделаїдські рекомендації, визначив зміст здорової політики.

Наступна міжнародна конференція другого етапу історії ФЗСЖ відбулася 9-15 червня 1991 р. у Швеції (м. Сундсваль). Сундсвальська заява наголосила на тому, що здоров'я людей і середовище існування взаємозалежні й нероздільні, що поняття "навколишнє середовище" включає фізичний і соціальний аспекти, і діяльність із створення середовища сприятливим має багато вимірів: екологічний, соціальний, духовний, політичний, економічний тощо, притому всі ці виміри взаємопов'язані і динамічно взаємодіють.

У 1997 р. відбулася подія, яка започаткувала сучасний, третій етап історії ФЗСЖ. Нею стала IV Міжнародна конференція з ФЗСЖ, скликана в Джакарті (Індонезія). Підсумковим документом цієї конференції стала Джакартська декларація "За пропаганду здорового способу життя у 21 столітті". У ній підсумовано 20-річний досвід реалізації Глобальної стратегії "Здоров'я для всіх"; оцінено ефективність ФЗСЖ як засобу поліпшення громадського здоров'я; ідентифіковано нові напрями і стратегії ФЗСЖ, котрі мають стати

відгуками на нові проблеми здоров'я, що сягають у ХХІ ст.; уперше розглянуто можливість залучення приватного сектора до ФЗСЖ.

Вагомою подією третього етапу історії ФЗСЖ стало прийняття Всесвітньої декларації з охорони здоров'я. Ця концепція була детально розроблена і викладена у документі «Здоров'я-21: Основи політики досягнення здоров'я для всіх в Європейському регіоні ВООЗ», прийнятому на 51-й сесії ВООЗ у травні 1998 р. Політика «Здоров'я-21» переслідувала основну мету - досягнення всіма людьми якомога повнішої реалізації індивідуального потенціалу здоров'я. Для її реалізації розроблено двадцять одне завдання, які віддзеркалюють потреби Європейського регіону і їх розв'язання у ХХІ столітті.

Отже, на третьому історичному етапі ФЗСЖ, започаткованому Джакартською конференцією 1997 р., було проаналізовано досвід попереднього двадцятиліття, визначено наявні здобутки й прорахунки, ідентифіковано нові виклики часу, які зумовлюють особливості діяльності щодо покращання здоров'я населення світу, спрямованої у ХХІ столітті.

Висновки. Аналіз літератури і джерел показав, що сутність та розкриття наукового змісту поняття «формування здорового способу життя» було здійснено в ХХ столітті. Питання формування здорового способу життя почало розглядатися з точки зору їх державної значущості в першій половині ХХ століття.

У другій половині ХХ століття проблема здорового способу життя досліджувалася з політичної точки зору. Пріоритет у розробленні теоретичних і прикладних аспектів проблеми формування здорового способу життя був визнаний за системою охорони здоров'я. Джерельна база дослідження поповнилася низкою робіт учених-медиків з питання вивчення соціалістичного способу життя. Важливою подією у визначенні стратегічних орієнтирів у розв'язання проблеми формування здорового способу життя було проведення під егідою ВООЗ двох міжнародних конференцій: Оттавської (Канада) у 1986 році та Джакартської (Індонезія) у 1997 році. Україна перейняла досвід

зарубіжних країн і активно залучилася до реалізації проекту «Молодь за здоров'я. Україна-Канада», який стартував 1998 року.

До найбільш актуальних і пріоритетних напрямів розвитку та впровадження програм з формування здорового способу життя слід віднести підготовку фахівців, підтримку молодіжних проектів, поширення та вдосконалення інформаційно-освітніх програм тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі наукових проектів, програм з питань формування здорового способу життя, їх ефективності та удосконаленні з урахуванням способу життя людей в умовах цивілізаційного ХХІ століття.

Література:

1. Бобрицька В.І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: монографія / Валентина Іванівна Бобрицька. – Полтава: ТОВ Поліграфічний центр «Скайтек», 2006. – 432 с.

2. Яременко О.О. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства. Частина 1 / О.О.Яременко, О.В.Вакуленко, Ю.М.Галустян, Н.М.Комарова, Р.Я.Левін. - Київ, 2004. – 164 с.

3. Кича Д.И. История социально-гигиенических исследований студентов / Д.И.Кича, М.И.Паначина //Советское здравоохранение. – 1987. - №7. – С.63-66.

4. Брехман И.И. Философско-методические аспекты проблемы здоровья человека /И.И.Брехман //Вопросы философии. – 1982. - №2. – С.43-53.

5. Горчак С.И. К вопросу о дифиниции здорового образа жизни /Здоровый образ жизни: социально-философские и медико-биологические проблемы /Ред. Н.С.Илларионов. - Кишинев:Штиница, 1991. – 184 с.

6. Олейник С.Ф. О санологии / С.Ф. Олейник //Вопросы санологии. – Вып.1.- Львов. – 1967. – С.3-8.

7. Павленко С.М. Проблемы саногенеза в лечебной и профилактической медицине / С.М. Павленко // Вопросы саногенеза. - Вып.2. - Львов. -1968. - С. 2-7.

8. Олейник С.Ф. О санологии / С.Ф. Олейник // Вопросы санологии. - Вып.1. - Львов. - 1967. - С.3-8.

9. Чазов Е.И. Методологические и социальные вопросы кардиологии /Е.И.Чазов, Г.И.Царегородцев //Вопросы философии. - 1982. - №5. - С.52-64.

10. Горчак С.И. К вопросу о дифиниции здорового образа жизни / С.И. Горчак //Здоровый образ жизни: социально-философские и медико-биологические проблемы /Ред. Н.С.Илларионов. - Кишинев:Штиница, 1991. - 184 с.

11. Лисицин Ю.П. Образ жизни и здоровье человека /Ю.П. Лисицын. - 1982. - 40 с.

12. Савельев М.Н. О развитии здоровья и его укреплении в программной деятельности ВОЗ /М.Н. Савельев, Е.П. Жилиева //Советское здравоохранение. - 1990. - №7. - С.65-69.

13. Смирнов И.Н. Здоровье человека как философская проблема //Вопросы философии. - 1985. - №7. - С.81-93.

References:

1. Bobrycjka V.I. Formuvannja zdorovogho sposobu zhyttja u majbutnikh uchyteliv: monohrafija / Valentyna Ivanivna Bobrycjka. - Poltava: TOV Polighrafichnyj centr «Skajtek», 2006. - 432 s.

2. Jaremenko O.O. Formuvannja zdorovogho sposobu zhyttja molodi: strateghija rozvytku ukrajinsjkogho suspiljstva. Chastyna 1 / O.O.Jaremenko, O.V.Vakulenko, Ju.M.Ghalustjan, N.M.Komarova, R.Ja.Levin. - Kyjiv, 2004. - 164 s.

3. Kycha D.Y. Ystoryja socyaljno-ghyghyenycheskykh yssledovanyj studentov / D.Y.Kycha, M.Y.Panachyna //Sovetskoe zdravookhranjenje. - 1987. - N7. - S.63-66.

4. Brekhman Y.Y. Fylosofsko-metologhycheskiye aspekty problemy zdorov'ya cheloveka /Y.Y.Brekhman //Voprosy fylosofyy. – 1982. – N 2. – S.43-53.
5. Ghorchak S.Y. K voprosu o dyfynycyy zdorovogho obraza zhyzny / S.Y. Ghorchak //Zdorov'ij obraz zhyzny: sotsyaljno-fylosofskye y medyko-byologhycheskiye problemy /Red. N.S.Yllaryonov. - Kyshynev:Shtynysa, 1991. – 184 s.
6. Olejnyk S.F. O sanologhyi / S.F. Olejnyk //Voprosy sanologhyi. – Выр.1.- L'vov. – 1967. – S.3-8.
7. Pavlenko S.M. Problemy sanogheneza v lechebnoj y profylaktycheskoj medycyne / S.M. Pavlenko //Voprosy sanogheneza. - Выр.2. –L'vov. -1968. – S. 2-7.
8. Olejnyk S.F. O sanologhyi / S.F. Olejnyk // Voprosy sanologhyi. – Выр.1. - L'vov. – 1967. – S.3-8.
9. Chazov E.Y. Metodologhycheskiye y sotsyalnyye voprosy kardyologhyi /E.Y.Chazov, Gh.Y.Careghorodcev //Voprosy fylosofyy. – 1982. - #5. – S.52-64.
10. Ghorchak S.Y. K voprosu o dyfynycyy zdorovogho obraza zhyzny /Zdorov'ij obraz zhyzny: sotsyaljno-fylosofskye y medyko-byologhycheskiye problemy /Red. N.S.Yllaryonov. – Kyshynev:Shtynysa, 1991. – 184 s.
11. Lysycyn Ju.P. Obraz zhyzny y zdorov'ye cheloveka /Ju.P. Lysycyn. – 1982. – 40 s.
12. Savelj'ev M.N. O razvytyi zdorov'ya y ego ukreplenyi v proghrammnoj dejatel'nosti VOZ /M.N. Savelj'ev, E.P. Zhyljaeva //Sovetskoe zdravookhraneniye. – 1990. – N 7. – S.65-69.
13. Smyrnov Y.N. Zdorov'ye cheloveka kak fylosofskaja problema //Voprosy fylosofyy. – 1985. – N 7. – S.81-93.